

τούτου καταλήγει εἰς τὴν διαίρεσιν τῆς κοινωνίας εἰς δύο τάξεις, ἐκ τῶν δποίων ἡ μία ὑπερέχει καὶ κυριαρχεῖ τῆς ἄλλης¹. Ἡ «ἀριστοκρατικὴ» δμως αὕτη θεωρία², λησμονεῖ δτι καὶ οἱ μεταρρυθμισταὶ ἢ ἀναμορφωταὶ ἀνήκουν δμοίως εἰς δεδομένον περιθάλλον, δτι καὶ οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν διαπαιδαγώγησιν ἔχουν ὠσαύτως δεχθῆ μίαν ώρισμένην ἐκπαίδευσιν. Διὰ τὸν Μάρξ, διὰ νὰ εἶναι δυνατή ἡ γενικὴ πρόοδος, πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ «συμπίπτουν ἡ μεταβολὴ τοῦ περιθάλλοντος καὶ ἡ μεταβολὴ τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας». Ἡ σύμπτωσις δὲ αὕτη, δὲν μπορεῖ «λογικῶς νὰ νοηθῇ, παρὰ ὡς ἐπαναστατικὴ «πρᾶξις»³. Διότι μόνον ἡ τελευταία αὕτη δύναται νὰ ἀνατρέψῃ καὶ νὰ μεταμορφώσῃ ταύτοχρόνως καὶ τὰς ἔξωτερικὰς περιστάσεις καὶ τὴν δρᾶσιν τῶν ἀνθρώπων.

Ἐτέρα συνέπεια τοῦ Φωύερμαχιανοῦ ὅλισμοῦ, δ ὁποῖος ἀρνεῖται τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, εἶναι, κατὰ τὸν Μάρξ τὸ δτι δὲν κατορθώνει νὰ ἔξηγήσῃ καὶ νὰ τερματίσῃ ίκανοποιητικῶς εὴν «θρησκευτικὴν ἀποξένωσιν». Ὁ Feuerbach περιορίζεται νὰ ἔμφανται ταύτην ὡς τὸ προϊὸν «τοῦ διχασμοῦ τοῦ κόσμου, εἰς ἔνα κόσμον θρησκευτικὸν καὶ εἰς ἔνα κόσμον γήινον»⁴. Ἀρκεῖται δηλαδὴ, εἰς μίαν ὑποκειμενικήν, ψυχολογικήν, ἀφηρημένην ἔρμηνείαν τῆς θρησκευτικῆς ἀποξενώσεως, ἐφ' δσον θεωρεῖ τὴν τελευταίαν ταύτην ὡς τὸ ἀποτέλεσμα ἐνὸς διχασμοῦ, μιᾶς διαιρέσεως, ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, τῶν ψυχικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἀνωτέρας καὶ εἰς κατωτέρας, καὶ τῆς «θεοποιήσεως» τῶν πρώτων, δηλαδὴ τῆς θεοποιήσεως τοῦ εὐγενεστέρου τοῦ εἶναι, τῆς ὑπάρξεως ἡμῶν. Κατόπιν τούτου, ἡ προσπάθεια εἰς τὴν δποίαν ἐπιδίδεται δ Γερμανὸς φιλόσοφος, συνίσταται «εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ θρησκευτικοῦ κόσμου καὶ τὴν ἐπαναφορὰν αὐτοῦ εἰς τὴν γηῖνην βάσιν του»⁵. Ἀλλὰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δ Feuerbach, δὲν κατορθώνει νὰ μᾶς ἔξηγήσῃ πῶς λαμβάνει χώραν τὸ γεγονός τοῦ τοιούτου διχασμοῦ, πῶς «ἡ γηῖνη βάσις ἀποσπάται ἀφ' ἐαυτῆς καὶ μεταφέρεται εἰς τὰς νεφέλας διὰ ν' ἀποτελέσῃ εἰς αὐτὰς ἔνα αὐτόνομον βασίλειον»⁶. Ὁ ΙΙΙάρξ, ὡς δεχόμενος τὴν ἀντικειμενικότητα τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, ὡς δεχόμενος δηλαδὴ δτι εἰς τὴν φαινομενικήν μας ἐνέργειαν ἀντιστοιχεῖ μία πραγματικὴ ἐκτὸς

¹ Θέσις III.

² Ἐτοι τὴν ἀποκαλεῖ δ A. Levy.

³ Θέσις III.

⁴ Θέσις IV.

⁵ Θέσις IV.

⁶ Θέσις IV.

ήμῶν ἐνέργεια, μία ἐνέργεια τῶν ἔκτὸς ήμῶν πραγμάτων, — ἀποκρούει τὴν ὑποκειμενικήν, τὴν ἀφηρημένην ταύτην ἐρμηνείαν ως ἀνεπαρκῆ. Δι’ αὐτὸν δὲ ὑλισμός, πρέπει νὰ εἰναι πλήρης: δηλαδή, πρέπει πάντοτε ν’ ἀναζητῇ τὰς αἰτίας εἰς τὰ πράγματα καὶ εἰς τὰ ἔξωτερικὰ ἀντικείμενα. ‘Ως ἐκ τούτου ἐπιδιώκει, μίαν καθαρῶς ἀντικειμενικήν ἔξηγησιν τῆς «θρησκευτικῆς ἀποξενώσεως», τῆς ὅποιας διαβλέπει τὴν ἀφετηρίαν ὅχι εἰς τὸν ἐσωτερικὸν μας κόσμον, ἀλλὰ εἰς τὴν ἔξωτερικήν πραγματικότητα: ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης τὴν ἀντιλαμβάνεται ως τὴν ἀπλῆν ίδεολογικήν ἐκδήλωσιν ἐντὸς τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως μιᾶς διαιρέσεως, ἐνδὲ «ἀνταγωνισμοῦ» ποὺ ἐνυπάρχει εἰς τὸν γῆινον, εἰς τὸν πραγματικὸν κόσμον. Ἡ προσπάθεια ἐπομένως ποὺ κατὰ τὸν Μάρκον χρειάζεται διὰ τὸν πραγματικὸν τερματισμὸν τῆς «θρησκευτικῆς ἀποξενώσεως», εἶναι διπλῆ, καὶ συνίσταται: πρῶτον μὲν εἰς τὴν θεωρητικήν κατανόησιν τοῦ ως ἀνταγωνισμοῦ, — δεύτερον δὲ εἰς τὴν κατάργησιν τούτου πρακτικῶς¹. ‘Ως παράδειγμα, ἔστω ἡ ‘Ἄγια Οἰκογένεια: ὁ Feuerbach ἀπεκάλυψεν δτὶ τὸ «μυστικὸν» αὐτῆς εἶναι ἡ γηῖνη οἰκογένεια. Κατὰ τὸν Μάρκον, δὲν ἀρκεῖ ἡ ἀποκάλυψις αὐτῆς, ἀλλὰ ἀπαιτεῖται ἐπὶ πλέον ἡ ἀνεύρεσις εἰς τὴν γηῖνην οἰκογένειαν τῆς πραγματικῆς ἀντιφάσεως ποὺ προεκάλεσε τὴν τοιαύτην ψευδαισθησιν, καὶ μετὰ ταῦτα ἡ μεταμόρφωσις ταύτης πρακτικῶς, κατὰ τρόπον ὥστε νὰ ἐκμηδενισθῇ ἡ ἀληθῆς, ἡ πραγματικὴ ἀφορμὴ τῆς θρησκευτικῆς ἀποξενώσεως².

Γενικῶς δὲ ὑλισμὸς τοῦ Feuerbach, δὲν ἡρκέσθη κατὰ τὸν Μάρκον, εἰς τὴν «ἀφηρημένην σκέψιν», δπως δὲ ‘Ἐγελιανὸς ίδεοκράτισμός, ‘ἄλλ’ ἐπεκαλέσθη καὶ τὴν αἰσθητὴν ἀντίληψιν’, τὴν αἰσθητὴν πραγματικότητα³. ‘Ἐν τούτοις δὲ Hegel εἶχε συλλάβει τὴν ‘Ιδέαν ως ἐνέργειαν, ἐνῷ δὲ Feuerbach δὲν κατώρθωσε ν’ ἀντιληφθῇ τὴν αἰσθητὴν πραγματικότητα ποὺ ὑπεκαθίστα εἰς τὴν ‘Ιδέαν, ως πρακτικήν, ως αἰσθητὴν ἐνέργειαν: δηλαδή, δὲν κατώρθωσε νὰ προσδώσῃ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἐγέργειαν τὴν ἀντικειμενικήν σήμασίαν ποὺ εἶχε ἐν τούτοις προσδώσει εἰς τὴν θεωρητικὴν γνῶσιν. Τοῦτο ἀποτελεῖ κατὰ τὸν Μάρκον, τὸ σπουδαιότερον μειονέκτημα τοῦ Φωύερμπαχιανοῦ ὑλισμοῦ. Συνεπέϊ τοῦ ἐν λόγῳ μειονεκτήματος δὲ Feuerbach ἀντιλαμβάνεται τὴν οὖσίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ’ δσον ἀναζητεῖ ταύτην εἰς τὸ θρησκευτικὸν δν, τὸ δποῖον βέθαια δὲν ὑφίσταται παρὰ μόνον εἰς τὰς ἀτομικὰς συνειδήσεις, — ως καθα-

¹ Θέσις IV.

² Θέσις IV.

³ Θέσις V.

ρῶς ὑποκειμενικήν, «ώς ἀφαίρεσιν ἐνυπάρχουσαν εἰς τὸ μεμονωμένον ἄτομον»¹. Ὁ Μάρξ δύμας ἀντιθέτως, δὲ δποῖος ὡς ἀληθινὸς ὄλιστής δὲν ἀρκεῖται εἰς ὑποκειμενικάς καὶ ἀφηρημένας συλλήψεις, ἀλλὰ ζητεῖ πάντοτε τὴν ἀντιστοιχοῦσαν ἔξωτερικήν πραγματικότητα, διαθλέπει τὴν πραγματικήν δύσιαν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τοὺς ἔξωτερικούς πραγματικούς δρους, «εἰς τὸ σύνολον τῶν κοινωνικῶν σχέσεων», εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἐπὶ πλέον δὲ Feuerbach, ἐπειδὴ δὲν μπορεῖνά εἰσέλθῃ εἰς τὴν κριτικήν τῆς πραγματικῆς ταύτης οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ὑποχρεωμένος: α) νὰ ἀγνοήσῃ τὴν Ἰστορικήν ἔξελιξιν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ νὰ συλλάθῃ τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα ὡς σταθερὸν καὶ αὐθύπαρκτον, ἀφ' οὗ τοῦτο ἐνυπάρχει εἰς τὸ ἀνθρώπινον ἄτομον ὑποτιθέμενον ὡς μεμονωμένον καὶ ἀφηρημένον,— καὶ β) νὰ θεωρήσῃ τὸ εἶναι τοῦ ἀνθρώπου ὡς «γένος»,— δηλαδὴ ὡς γενικήν ἰδιότητα ἔσωτερικήν, βωθήν, ἡ δποία συνδέει τὰ διάφορα ἄτομα μεταξύ των μόνον διὰ φυσικῶν δεσμῶν². Ὁ Feuerbach κατόπιν τούτου, δὲν δύναται νὰ διακρίνῃ, δπως δὲ Μάρξ, δτι καὶ τὸ «θρησκευτικὸν αἴσθημα», εἶναι «προϊόν κοινωνικόν», καὶ δτι τὸ «ἀφηρημένον ἄτομον» εἰς τοῦ δποίου προσβαίνει τὴν ἀνάλυσιν, «ἀνήκει εἰς μίαν καθωρισμένην κοινωνικήν μορφήν»³: δηλαδὴ δτι συνδέεται καὶ εἶναι ἀποτέλεσμα δεδομένου σταδίου κοινωνικῆς ἔξελίξεως.

Αἱ διαφοραὶ τοῦ νεωτέρου ὄλισμοῦ— τοῦ Μαρξικοῦ— ἀπὸ τὸν παλαιόγυ, γίνονται πλέον, σύμφωνα μὲ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ Μάρξ, καταφανεῖς: 'Ἐν πρώτοις, χάρις εἰς τὸν νεώτερον ὄλισμὸν δὲ δποῖος ἀντιλαμβάνεται «τὴν κοινωνικήν ζωὴν κατ' οὐσίαν ὡς πρακτικήν», καὶ δὲ δποῖος εἰς τὴν πρᾶξιν ἀναζητεῖ, δπως ἥδη εἴπομεν⁴, τὸ κριτήριον τῆς βεβαιότητος τῆς θεωρητικῆς σκέψεως διὰ τὸν ἀνθρωπὸν,— ὅλα τὰ προθλήματα τῶν δποίων ἡ σκοτεινότης καὶ τὸ μυστήριον ἔκτρέπουν τὴν ἀνθρωπίνην θεωρίαν «πρὸς τὴν μυστικοπάθειαν», «εύρισκουν τοῦ λοιποῦ τὴν λογικήν των λύσιν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην «πρᾶξιν» καὶ εἰς τὴν κατανόησιν τῆς πράξεως αὐτῆς»⁵. Ἐπειτα δὲ παλαιόδες ὄλισμός, δηλαδὴ «δὲ ὄλισμὸς ποὺ δὲν ἔννοεῖ τὴν αἴσθητὴν πραγματικότητα ὡς πρακτικήν ἐνέργειαν», δὲν δύναται νὰ συλλάθῃ παρὰ μόνον τὰ μεμονωμένα ἄτομα καὶ τὴν ἀστικήν κοινωνίαν τὴν δποίαν ταῦτα ἀπαρτίζουν, δηλαδὴ δὲν δύναται νὰ

¹ Θέσις VI.

² Θέσις VI.

³ Θέσις VII.

⁴ Θέσις II.

⁵ Θέσις VIII.

συλλάβῃ τὰ ἄτομα παρὰ ως συνδεδεμένα διὰ φυσικῶν δεσμῶν ἀναλόγων πρὸς ἐκείνους ποὺ συνδέουν τὰ ζῶα τοῦ αὐτοῦ «γένους» μεταξύ των, καὶ κατὰ συνέπειαν ἀδυνατεῖ νὰ ὑψωθῇ ὑπεράνω τῆς ἀστικῆς κοινωνίας ἢ ὅποια προκύπτει ἀπὸ τοὺς καθαρῶς φυσικοὺς δεσμούς καὶ εἰς τὴν ὅποιαν ἐπικρατεῖ ὁ ἀγῶν καὶ ἡ ἔξιντωσις¹, — ἐνῷ ἀντιθέτως νεώτερος, ὁ Μαρξικὸς ύλισμός, δῆγεν πρὸς τὴν ἀληθῆ «ἀνθρωπίνην κοινωνίαν» ἢ «τὴν κοινωνικοποιημένην ἀνθρωπότητα»²: δηλαδὴ πρὸς τὴν κοινωνίαν, εἰς τὴν ὅποιαν οἱ ἀνθρωποι συνδέονται πρὸς ἀλλήλους διὰ πραγματικῶν κοινωνικῶν δεσμῶν. Ἐν τέλει, σύμφωνα μὲ τὸν νεώτερον ύλισμόν, δὲν εἶναι δύνατὸν νὰ τερματισθῇ ὁ διχασμὸς ποὺ ὑπάρχει εἰς τὸ σημερινὸν ἀνθρώπινον ἄτομον, διὰ τῆς δδοῦ ποὺ ὑποδεικνύει ὁ παλαιὸς ύλισμός, — δηλαδὴ διὰ μόνης τῆς ἀποδόσεως εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῆς οὐσίας των. Διότι ὁ διχασμὸς αὐτός, δπως ἔξιγησεν ἥδη ὁ δημιουργὸς τοῦ νεωτέρου ύλισμοῦ, εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς διαιρέσεως, ἐνὸς ἀνταγωνισμοῦ ποὺ ὑφίσταται ἐκτὸς τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως καὶ ἐντὸς αὐτῆς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Κατὰ συνέπειαν ὁ τοιοῦτος διχασμός, πρέπει νὰ ἀρθῇ ὅχι μόνον ὑποκειμενικῶς, ἐντὸς τοῦ ἀνθρώπου, δπως νομίζει ὁ Feuerbach, ἀλλὰ καὶ ἀντικειμενικῶς, εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν διὰ τῆς μεταμορφώσεως αὐτῆς. Καὶ πρὸς τὴν μεταμόρφωσιν ταύτην ὁφείλουν νὰ συγκλίνουν τοῦ λοιποῦ καὶ ἡ θεωρητικὴ γνῶσις καὶ ἡ πρακτικὴ ἐνέργεια: «οἱ φιλόσοφοι, δπως συμπεραίνει ὁ Μάρξ, δὲν ἡσχολήθησαν μέχρι τοῦδε, παρὰ μὲ τὴν κατὰ διαφόρους τρόπους ἐρμηνείαν τοῦ κόσμου: τὸ προέχον ἐφεξῆς εἶναι ἡ μεταμόρφωσις αὐτοῦ»³.

Ἐκ τῆς ἐκτεθείσης μέχρι τοῦδε ἀναλύσεως, ὁ ύλισμὸς ποὺ ἔδημιούργησεν ὁ Μάρξ, ἐμφανίζεται προφανῶς ως μία προσπάθεια συμβιθασμοῦ καὶ ἀλληλοσυμπληρώσεως τοῦ Feuerbach καὶ τοῦ Hegel. Ὁ Φωύερμπαχιανὸς ύλισμός, είχεν ὀρθῶς ἀναγνωρίσει μίαν ἔξωτερικήν, ἀντικειμενικήν βάσιν εἰς τὰς ἴδεας καὶ τὰς παραστάσεις μας· ἐπειδὴ ὅμως ἡρνεῖτο τὴν αὐτὴν ἀντικειμενικήν βάσιν καὶ εἰς τὴν ἐνέργειάν μας, καὶ ως ἐκ τούτου ἡγνόει τὴν «ἐνεργόν» πλευρὰν τῶν πραγματικῶν ἀντικειμένων, κατ' ἀνάγκην κατέληγεν εἰς ἔνα ἀκίνητον, εἰς ἔνα στατικὸν ύλισμόν. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον, — ἐπειδὴ δηλαδὴ δὲν ἀπέδιδεν ἀντικειμενικήν, πραγματικήν ἀξίαν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἐνέργειαν, ωδηγεῖτο κατ' ἀνάγκην εἰς ἔνα θεωρητικόν, «οὐτοπικόν» σοσιαλισμόν, ὁ ὅποιος ἐπεδίωκε τὸν «ἔξαν-

¹ Θέσις ΙΧ.

² Θέσις Χ.

³ Θέσις XI.

θρωπισμὸν» τῆς κοινωνίας μέσῳ τῆς διαδόσεως ὡρισμένων ίδεῶν «ἀγάπης» καὶ «δικαιοσύνης». — 'Ο Hegel, ἐξ ἑτέρου, εἶχε δρθῶς διίδει τὴν «ἐνεργόν», τὴν «δυναμικήν» πλευρὰν τῶν 'Ιδεῶν, — τὰς δποίας βέβαια κακῶς ἔθεωρει ως τοὺς δημιουργοὺς τοῦ πραγματικοῦ κόσμου, — καὶ ως ἐκ τούτου εἶχε καταλήξει εἰς τὴν ἀντίληψιν περὶ κινήσεως καὶ ἔξελιξεως τῆς πραγματικότητος. 'Ο Μάρξ λοιπόν, θὰ παραλάβῃ ἀπὸ τὴν 'Ἐγελιανήν φιλοσοφίαν τὴν ἔξελικτικήν, τὴν «δυναμικήν» αυτὴν ἀντίληψιν καὶ θὰ τὴν συνδυάσῃ πρὸς τὸν Φωύερμπαχιανὸν ὄλισμόν, δὲ δποῖος τοιουτορόπως, ως ἀναγνωρίζων πλέον καὶ τὴν «ἐνεργόν» πλευρὰν τῆς ὄλικῆς πραγματικότητος, θὰ προσλάβῃ ἐκίνησιν καὶ ἔξέλιξιν. 'Επειδὴ δύμως ἡ ἔξελικτικὴ ἀντίληψις ποὺ παραλαμβάνει ἀπὸ τὸν 'Ἐγελιανὸν ίδεοκρατισμόν, στηρίζεται ἐπὶ τῆς διαλεκτικῆς, εἶναι φυσικὸν καὶ ἡ ἔξέλιξις τῆς ὄλικῆς πραγματικότητος νὰ λαμβάνῃ χώραν διὰ τὸν Μάρξ, κατὰ τὸν νόμον τῆς διαλεκτικῆς ἀναγκαιότητος. 'Ο νέος «διαλεκτικὸς ὄλισμός»¹, ποὺ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δημιουργεῖ δὲ Μάρξ, ἔχει ἐπὶ πλέον διαφορετικὰς συνεπείας καὶ ἐπὶ τοῦ κοινωνικοῦ πεδίου, ἀπὸ τὸν «στατικὸν» ὄλισμὸν τοῦ Feuerbach²: διότι ἐνῷ δὲ τελευταῖος οὗτος, τὴν

¹ «Ο Μάρξ ἀποκαλεῖ ἐπανεμιγμένως τὴν φιλοσοφικήν του θεωρίαν «διαλεκτικὸν ὄλισμὸν» — γράφει δὲ Λενίν. (V. Lenin: *Materialisme et Empirio-criticisme. Oeuvres Complètes*, t. XIII, σ. 212).

² 'Ως ἔξῆς δὲ F. Engels καθορίζει τὰς διαφορὰς τοῦ παλαιοῦ ὄλισμοῦ τοῦ Feuerbach καὶ τῶν συνεχιστῶν αὐτοῦ: Büchner, Vogt, Moleschott, ἀπὸ τὸν Μαρξικὸν ὄλισμόν: 'Ο παλαιὸς ὄλισμός, γράφει δὲ συνεργάτης τοῦ Μάρξ, περιορίζεται ἀπὸ τρία βασικὰ δρια: Τὸ πρῶτον, εἶναι δτι ὑπῆρξε «μηχανικός», κατὰ τὴν ἔνοιαν δτι «έφηρμοζεν ἐπὶ τῆς πορείας τῆς χημικῆς καὶ δργανικῆς φύσεως τῆς μηχανικῆς κλίμακω». — Τὸ δεύτερον, «εἶναι ἡ μεταφυσικὴ καὶ ἀντιδιαλεκτικὴ του ἀντίληψις, λόγῳ τῆς δποίας ἡγνόει δὲ παρημέλει τὴν ιστορικὴν ἔξέλιξιν. — Τὸ Τρίτον, εἶναι δτι ἀφησε τὸν ίδεοκρατισμὸν νὰ ὑφίσταται εἰς τὸ πεδίον τῆς κοινωνικῆς ἐπιστήμης: οἱ Büchner καὶ Σία, δὲν κατώρθωσαν νὰ ὑπερβοῦν τὰ δρια αὐτά». (F. Engels: *Ludwig Feuerbach*, κεφ. II). — 'Ο Λενίν δμοίως κατακρίνει τὸν «κακὸν ὄλισμὸν» τῶν Büchner, Moleschott κλπ., ίδιως διὰ τὸν «ἀντιδιαλεκτικὸν» του χαρακτῆρα: «Ο Μάρξ καὶ δὲ Engels, προσθέτει, συνέκεντρωσαν... τὴν προσοχὴν τῶν δχι ἐπὶ ἐκείνων ποὺ εἶχον ἥδη εἴπει οἱ παλαιοὶ ὄλισταί, ἀλλὰ ἐπὶ τῆς σοθιαρᾶς ἀναπτύξεως τοῦ ὄλισμοῦ, ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς του ἐπὶ τῆς ιστορίας, δηλαδὴ ἐπὶ τῆς συμπληρώσεως μέχρι τῆς στέγης τοῦ οἰκοδομήματος τῆς ὄλιστικῆς φιλοσοφίας. Περιωρίσθησαν φυσικὰ ἐπὶ τοῦ γνωσιολογικοῦ πεδίου, εἰς τὸ νὰ διορθώσουν τὰς πλάνας τοῦ Feuerbach, νὰ ὑπογραμμίσουν τὸ δτι ἡ διαλεκτικὴ πρὸ παντὸς ἔλειπεν ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τούτους». (V. Lenin: Ενθ. δν. σ. 208). Τούτεστιν ἡ σημαντικὴ διαφορὰ καὶ μειονεκτικότης τοῦ παλαιοῦ ὄλισμοῦ ἀπὸ τὸν Μαρξικὸν τοιοῦτον, εἶναι δτι δὲν εἶναι ἔξελικτικὸς καὶ συνεπῶς διαλεκτικός, — διότι ἡ ἔξέλιξις κατὰ τοὺς Μαρξιστὰς εἶναι πάντοτε διαλεκτική.

σοσιαλιστικήν δργάνωσιν τῆς κοινωνίας τὴν ἀντιλαμβάνεται ως ἐπιτευκτήν μόνον διὰ τῆς ἐνσυνειδήτου προσπαθείας τῶν ἀνθρώπων καταλλήλως διαπαιδαγωγούμενων, — ἀντιθέτως δὲ πρῶτος, δὲ Μαρξικὸς ύλισμός, τὴν θεωρεῖ ως φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον προϊόν τῆς ἀναποτρέπτου κατὰ διαλεκτικήν ὅδὸν ἔξελίξεως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας: ἔται, διὰ μὲν τὸν πρῶτον δὲ σοσιαλισμὸς ἀποθαίνει ἡ θεοτατὴ ἐπιταγὴ, — ἐνῷ διὰ τὸν δεύτερον εἶναι ἀποτέλεσμα ἀντικειμενικῶν καὶ ἀσχέτων πρὸς τὰς ὑποκειμενικὰς πεποιθήσεις ἢ τὴν βούλησιν τῶν ἀνθρώπων, κοινωνικῶν νόμων, ἐπιστημονικῶς διαπιστουμένων καὶ μελετωμένων.

Τὸν νέον ύλισμόν, τοῦ δποίου τοιουτορόπως διαγράφει τὰς γενικὰς ἴδεας, δὲ Κάρλ Μάρξ θὰ συμπληρώσῃ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς ἐφαρμογῆς του ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας — ως 'Ιστορικὸν δηλαδὴ 'Υλισμὸν — εἰς τὸ βιβλίον του 'Αθλιότης τῆς Φιλοσοφίας¹, τὸ τελευταῖον εἰς τὸ δποίον ἀσχολεῖται ἀμέσως μὲ τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὸ πρῶτον διὰ τοῦ δποίου εἰσέρχεται εἰς τὴν ἔρευναν τῶν καθαρῶς οἰκονομικῶν ζητημάτων². Εἰς αὐτό, ἀνασκευάζων μὲ δηκτικότητα καὶ εἰρωνίαν τὰς οἰκονομικὰς θεωρίας καὶ τὸν «μικροαστικὸν σοσιαλισμὸν» τοῦ Γάλλου Σοσιαλιστοῦ Proudhon, ἀποσαφηνίζει τὰς ἀρχὰς τοῦ 'Ιστορικοῦ 'Υλισμοῦ, ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τῆς στενῆς συνδέσεώς του μὲ τὴν διαλεκτικὴν τοῦ Hegel, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς του ἐπὶ τῆς πραγματικῆς, ἐπὶ τῆς ιστορικῆς ἔξελίξεως τῆς ἀνθρωπότητος. 'Ο Proudhon, «ἀντιστρέφων τὰ πράγματα, δὲν βλέπει εἰς τὰς πραγματικὰς κοινωνικὰς σχέσεις παρὰ τὰς ἐνσαρκώσεις τῶν ἀρχῶν, τῶν κατηγοριῶν, τῶν ἴδεων, . . . ποὺ ἔκοψαντο εἰς τοὺς κόλπους «τοῦ ἀπροσώπου λογικοῦ τῆς 'Ανθρωπότητος»³. 'Αντιθέτως διὰ τὸν Μάρξ, αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις, εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμέναι μὲ τὰς παραγωγικὰς δυνάμεις. Παράγοντες οἱ ἀνθρώποι κατὰ δεδομένον τρόπον τὰ ύλικά των ἀντικείμενα, δηλαδὴ παράγοντες μὲ δεδομέναις ύλικὰς παραγωγικὰς δυνάμεις, παράγουν δι' αὐτῶν καὶ δεδομένας κοινωνικὰς σχέσεις. «Οἱ αὐτοὶ δὲ ἀνθρώποι ποὺ καθιερώνουν τὰς κοινωνικὰς σχέσεις σύμφωνα μὲ τὴν ύλικὴν παραγωγὴν των, παράγουν ἐπίσης τὰς ἀρχὰς, τὰς ἴδεας, τὰς κατηγορίας, σύμφωνα μὲ τὰς ἐν λόγῳ κοινωνικὰς τῶν σχέσεις»⁴. 'Ωσαύτως, κάθε μετα-

¹ Misère de la Philosophie. Réponse à la Philosophie de la misère de M. Proudhon. Τὸ βιβλίον αὐτὸν ἔγραφει παρὰ τοῦ Μάρξ γαλλιστί.

² Guterman - Lejeuvre: Ενθ. δν. 16.

³ K. Marx: Misère de la Philosophie, 155.

⁴ K. Marx: Ενθ. δν. 156.

Θολή τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων, κάθε πρόσκτησις νέων παραγωγικῶν μέσων, συνεπάγεται καὶ τὴν μεταβολὴν δλων τῶν ἀντιστοίχων κοινωνικῶν σχέσεων καὶ τῆς πρὸς αὐτὰς ἀνταποκρινομένης πολιτικῆς δργανώσεως, καθ' ὃς καὶ τῆς ἀναλογούσης ίδεολογικῆς ή πνευματικῆς καταστάσεως, καὶ τὴν δημιουργίαν νέου κοινωνικοῦ συστήματος, μὲ νέαν πολιτικὴν δργάνωσιν καὶ νέας ίδεας, καὶ ἀρχάς: «ὁ χειροκίνητος μῆλος θά δώσῃ τὴν κοινωνίαν μὲ τὸν μονάρχην· ὁ ἀτμοκίνητος μῆλος τὴν κοινωνίαν μὲ τὸν βιομήχανον καπιταλιστήν»¹. Ἐξ αὐτοῦ προκύπτει α) ὅτι οἱ θεσμοί, αἱ ἀρχαὶ καὶ αἱ ίδεαι θὲν εἰναι αἰώνιοι, ἀλλὰ μεταβλητοί, δπως καὶ αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις ἀπὸ τὰς δποίας ἐκπηγάζουν: «εἰναι, δηλαδή, προϊόντα ιστορικὰ καὶ μεταβατικά»². Καὶ β) ὅτι ὑπάρχει «μία συνεχής κίνησις αύξησεως εἰς τὰς παραγωγικὰς δυνάμεις, καταστροφῆς εἰς τὰς κοινωνικὰς σχέσεις, καὶ σχηματισμοῦ εἰς τὰς ίδεας»³, — ὅτι δηλαδή ὑφίσταται μία· συνεχής· διαλεκτική ἔξελιξις τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἐκδηλουμένη διὰ ἐναλλαγῆς φάσεων, ἐκάστη τῶν δποίων ἔχει ίδιας κοινωνικὰς σχέσεις, ίδιους θεσμούς, ίδιας ίδεας, καὶ ἀποτελεῖ ἄρνησιν· καὶ διάλυσιν τῆς προηγουμένης, — τῆς δποίας διαλεκτικῆς κοινωνικῆς ἔξελιξεως τὸ κίνητρον εύρισκεται εἰς τὴν διαλεκτικὴν ἔξελιξιν τῶν ύλικῶν μέσων τῆς παραγωγῆς⁴.

Ἡ ἀνθρωπίνη λοιπὸν κοινωνία κατὰ τὸν Μάρξ ἔχει ὡς θεμέλιον τὰς ύλικὰς παραγωγικὰς δυνάμεις καὶ διατελεῖ εἰς συνεχῆ ἔξελιξιν. Ἡ ἔξελιξις δὲ αὐτή, λαμβάνει χώραν μέσῳ τῆς ἀντιφάσεως καὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ, δηλαδὴ κατὰ τὴν Ἐγελιανὴν διαλεκτικήν. Ἀναλύων τὴν ἔννοιαν τῆς διαλεκτικῆς ὁ δημιουργὸς τοῦ ιστορικοῦ γλισμοῦ, εύρισκει καὶ πάλιν τὴν εύκαιρίαν νὰ ἐπιτεθῇ σφοδρῶς κατὰ τοῦ Proudhon, τὸν δποίον παρουσιάζει ὡς ἐπιχειροῦντα νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν μέθοδον τοῦ Hegel, χωρὶς νὰ τὴν κατανοῇ. Ὁ Γάλλος σοσιαλιστής, πάντοτε κατὰ τὸν Μάρξ, ἐπηρεασμένος προφανῶς ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς ἀντινομίας καὶ τὰς ἀντιθέσεις τοῦ καπιταλιστικοῦ συστήματος, καὶ παριστάνων ταύτοχρόνως τὸν Ἐγελιανόν, προσπαθεῖ νὰ ἔξαγαγῃ τὴν ἄρνησιν ἀπὸ τὴν βεβαίωσιν, τὴν ἀντίθεσιν ἀπὸ τὴν θέσιν: ἡ προλεταριακὴ ἀθλιότης, λέγει ὁ Proudhon, γεννᾶται ἀπὸ τὸν καπιταλιστικὸν πλοῦτον, τὸ μονοπώλιον ἀπὸ τὸν ἐλεύθερον συναγωνισμόν, ἡ ἀνθρωπίνη ύποδούλωσις ἀπὸ τὴν μηχανὴν ἥ δποία ἐν τούτοις ἐπρεπε νὰ ἀποτελῇ

¹ K. Marx: Ενθ. ἀν. σ. 156.

² K. Marx: Ενθ. ἀν.

³ K. Marx: Ενθ. ἀν.

⁴ "Ορ. προηγ. σ. 34.

δργανον ἀπελευθερώσεως¹. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, διαθλέπει «δύο πλευράς» εἰς τὰ πράγματα: μίαν «καλήν» καὶ μίαν «κακήν», — καὶ νομίζει δτι ἔφαρμόζει τὴν διαλεκτικὴν ἐάν ζητήσῃ τὴν ἐπίλυσιν τῆς τοιαύτης ἀντιθέσεως εἰς τὴν κατάργησιν τῆς «κακῆς» πλευρᾶς καὶ εἰς τὴν διατήρησιν τῆς «καλῆς». Ἀλλὰ τοῦτο, παρατηρεῖ δ Μάρξ, ἀποτελεῖ καθαράν παρανόησιν τῆς Ἐγελιανῆς διαλεκτικῆς, ἡ δποία ἀντιθέτως συνίσταται «εἰς τὴν ταυτόχρονον ὑπαρξιν τῶν δύο ἀντιφατικῶν πλευρῶν, εἰς τὴν πάλην καὶ τὴν συγχώνευσιν αὐτῶν εἰς μίαν νέαν κατηγορίαν. Αὐτὴ καὶ μόνη ἡ θέσις τοῦ προθλήματος τῆς καταργήσεως τῆς «κακῆς» πλευρᾶς, σταματᾷ ἀμέσως τὴν διαλεκτικὴν κίνησιν»². Διότι ἀκριθῶς ἡ ἀντίφασις καὶ δ ἐξ αὐτῆς ἀνταγωνισμός, ἡ «κακή» δηλαδὴ πλευρά, είναι ἔκεινα ποὺ ἀποτελοῦν τὸ κίνητρον τῆς διαλεκτικῆς ἔξελεσις, καὶ χάρις εἰς αὐτὰ ἐπιτυγχάνεται μία νέα καὶ ἀνωτέρα σύνθεσις. «Οχι μόνον λοιπόν, κατὰ τὸν Μάρξ, βαθὺν γνώστην τῶν μυστηρίων τῆς Ἐγελιανῆς διαλεκτικῆς, δὲν δφείλομεν νὰ καταργήσωμεν τὴν «κακήν» πλευράν, διὰ νὰ βελτιώσωμεν δῆθεν προσκαίρως τὴν θέσιν τοῦ ἔργατου — ὅπως ἐπιθυμεῖ δ «μικροαστικὸς σοσιαλισμός» τοῦ Proudhon, — ἀλλ’ ἀντιθέτως πρέπει νὰ ἔνισχύσωμεν τὴν «κακήν πλευράν» διὰ τῆς διευρύνσεως τοῦ χάσματος, διὰ τῆς ἐπιτάσεως τῆς ἀντιθέσεως, διὰ τῆς δξύνσεως τοῦ ἀνταγωνισμοῦ καὶ τοῦ μίσους, ἐάν θέλωμεν νὰ δδηγήσωμεν πρὸς ριζικὴν καὶ δριστικὴν λύσιν: πρὸς τὴν ἀπελευθέρωσιν δηλαδὴ τῶν ἔργατικῶν τάξεων, διὰ τῆς δλοκληρωτικῆς μεταμορφώσεως τῶν ὅρων τῆς κοινωνικῆς ζωῆς.

«Ο ἀνταγωνισμός λοιπόν, ἀποτελεῖ κατὰ τὴν Μαρξικὴν θεωρίαν, τὸ κίνητρον τῆς διαλεκτικῆς ἔξελίζεως. Ἀποτελεῖ δῶς ἐκ τούτου, καὶ τὸ κίνητρον τῆς κοινωνικῆς ἔξελίζεως καὶ προόδου, ἀφ' οῦ δὴ τελευταία αὕτη λαμβάνει χώραν ὀσαύτως κατὰ τὸν διαλεκτικὸν ρυθμόν. Τῷ δητὶ, δ ἀνταγωνισμός, ὅπως γράφει δ Μάρξ: «ἀπὸ τῆς στιγμῆς ποὺ ἀρχίζει δ πολιτισμός, ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἀνθρωπίνης προόδου». Χωρὶς ἀνταγωνισμόν, δὲν ὑπάρχει πρόοδος: «δ ἀνταγωνισμός είναι δ νόμος ποὺ ἡκολούθησεν δ πολιτισμός μέχρι τῶν ἡμερῶν μας». «Μέχρι σήμερον αἱ παραγωγικαὶ δυνάμεις, ἀνεπτύχθησαν χάρις εἰς τὸ σύστημα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν τάξεων»³. Διὰ τοῦτο δ ἀνταγωνισμός τῶν τάξεων, μαζὶ μὲ τὸ ἀναγκαῖον του παρακολούθημα: τὴν ὑπαρξιν μιᾶς καταπιεζομένης

1 Spenlē: Ενθ. ἀν. 136.

2 K. Magx: Ενθ. ἀν.

3 K. Magx: Ενθ. ἀν. 82.

τάξεως προλεταρίων¹, ύφισταται πάντοτε εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, — τσύλαχιστον ἀφ' ὃτου εἰσῆλθεν αὕτη εἰς τὴν ἱστορικὴν περίοδον — καὶ χαρακτηρίζει δλας τὰς μέχρι τοῦδε ἱστορικάς της φάσεις: οὕτω ὁ Φεουδαρχισμός, ὑπῆρξε «τρόπος παραγωγῆς βασιζόμενος ἐπὶ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ», εἰς τοὺς κόλπους τοῦ δποίου ἢ καταπιεζομένη τάξις «ἔσαινε συνεχῶς αὐξανομένη», μέχρις ὃτου «οἱ ύλικοὶ δροὶ τῆς χειραφετήσεώς της» φθάσαντες «εἰς σημεῖον ὠριμότητος», ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὴν τὴν ἀνατροπὴν τῶν ὑφισταμένων παραγωγικῶν σχέσεων². Ὁμοίως ἢ νέα Ἀστικὴ κοινωνία, ποὺ ἀπὸ τὴν ἀνατροπὴν αὐτὴν ἀπέρρευσεν, ἀνέπτυξεν εὔθυς ἔξ ἀρχῆς «τὸν ἀνταγωνιστικὸν τῆς χαρακτῆρα» καὶ παρέσχεν ἀφορμὴν εἰς γένεσιν ἐνὸς νέου προλεταριάτου, τὸ δποίον καὶ ἀγωνίζεται κατὰ τῆς ἀστικῆς τάξεως μὲ σκοπούς τὴν κατάλυσιν τοῦ ὑφισταμένου κοινωνικοῦ συστήματος καὶ τὴν ίδιαν του ἀπελευθέρωσιν³. Ἡ ἀπελευθέρωσις δύμας αὐτῇ τῆς σημερινῆς καταπιεζομένης τάξεως τῶν προλεταρίων, «ποὺ συνεπάγεται ἀναγκαίως τὴν δημιουργίαν μιᾶς νέας κοινωνίας», εἰς τὴν δποίαν δὲν θὰ ὑπάρχουν πλέον τάξεις, θὰ καταστῇ δυνατὴ μόνον δταν αἱ ύλικαι κοινωνικαι συνθῆκαι δρῆμάσουν, — δταν δηλαδὴ «ἡ συνύπαρξις τῶν κτηθεισῶν παραγωγικῶν δυνάμεων καὶ τῶν ὑφισταμένων κοινωνικῶν σχέσεων ἀπόθη ἀδύνατος»⁴. Ἐφ' ὃσον αἱ ύλικαι αὐταὶ δυνάμεις δὲν ἔχουν εἰσέτι ἐπαρκῶς ἀναπτυχθῆ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς ἀστικῆς κοινωνίας καὶ κατὰ τρόπον δστε νὰ ἔλθουν εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὰς κοινωνικὰς ἐν αὐτῇ σχέσεις, τότε ούδεμία ὑπάρχει δυνατότης ἀπελευθερώσεως τῶν προλεταρίων καὶ δημιουργίας τῆς νέας κοινωνίας: καὶ συνεπῶς οἱ θεωρητικοὶ σοσιαλισταί, οἱ δποίοι ἀδιαφοροῦντες διὰ τοὺς ὑφισταμένους πραγματικοὺς δρους «αὐτοσχεδιάζουν» κοινωνικὰ συστήματα καὶ «τρέχουν ὅπισθεν μιᾶς ἀναμορφωτικῆς ἐπιστήμης» πρὸς δῆθεν χειραφέτησιν τῶν καταπιεζομένων, εἶναι ικαθαροὶ «ούτοπισταί»⁵. Οἱ ἀληθεῖς σοσιαλισταί, οἱ ἐπιστήμονες σοσιαλισταί, δὲν ἀναζητοῦν «τὴν ἐπιστήμην εἰς τὴν διάνοιάν των», ούτε ἐπιδιώκουν διὰ κηρυγμάτων ἡθικῆς τὴν μεταμόρφωσιν τῆς κοινωνίας: διότι γνωρίζουν δτι ἢ νέα κοινωνικὴ μορφὴ δὲν θὰ εἶναι προῖδν τῶν ίδεῶν καὶ τῶν ἐνσυνειδήτων ἐπιθιώδεων τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὸ ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα τῆς αὐτο-

1 K. Marx: Ενθ. ἀν. 250.

2 K. Marx: Ενθ. ἀν. 174.

3 K. Marx: Ενθ. ἀν. 175.

4 K. Marx: Ενθ. ἀν.

5 K. Marx: Ενθ. ἀν. 179.

τομάτου ἔξελίξεως τῶν ἀντικειμενικῶν, τῶν ύλικῶν δρῶν τῆς σημερινῆς κοινωνικῆς δργανώσεως. Ἐκ τού λόγου τούτου ἐπιδίδονται, ὅχι εἰς τὴν ἐπινόησιν «φανταστικῶν πολιτειῶν», ἀλλὰ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μελέτην καὶ παρακολούθησιν τῶν ὑφισταμένων κοινωνικῶν συνθηκῶν καὶ τῶν νόμων τῆς ἔξελίξεως αὐτῶν¹. "Αμα δὲ ἐκ τῆς μελέτης ταύτης, ἀποκαλύψουν τοὺς νόμους τῆς ἔξελίξεως καὶ διαπιστώσουν τὴν ἐπαρκῆ ἀνάπτυξιν καὶ ώριμανσιν τῶν συνθηκῶν ποὺ προϋποθέτει ἡ λειτουργία τῶν ἐν λόγῳ νόμων, τότε πλέον μεταθάλλονται «εἰς ἐπαναστάτας», συνιστῶντες τὴν ὑποθοήθησιν τῆς ἀναγκαῖας ἐπενεργείας τῶν ἀκαταγωνίστων νόμων τῆς κοινωνικῆς ἔξελίξεως διὰ τῆς βιαίας ἀνατροπῆς καὶ καταλύσεως τῆς σημερινῆς μορφῆς κοινωνικῆς δργανώσεως. — Ο «οὐτοπικὸς» δηλαδὴ σοσιαλισμός, ἀσχολεῖται μὲ τὴν διάδοσιν ίδεῶν ἡθικῆς καὶ δικαιοσύνης, — ἐνῷ δ «ἐπιστημονικός» σοσιαλισμός ἀδιαφορεῖ διὰ ταύτας, ἐπειδὴ τὰς θεωρεῖ ως δημιούργημα τῶν ύλικῶν δρῶν τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος, καὶ ἐνδιαφέρεται μόνον διὰ τὴν μελέτην καὶ τὴν γνῶσιν τῶν τελευταίων τούτων καὶ τῶν νόμων ποὺ διέπουν τὴν ἔξέλιξιν αὐτῶν. Κατόπιν τούτου δ Μαρξικὸς σοσιαλισμός, δ ὁ δποίος ἐκπηγάζει ἀπὸ τὴν νεωτέρων ύλιστικὴν ἀντίληψιν, διακρίνεται ἀπὸ τὸν προηγούμενον «οὐτοπικὸν» σοσιαλισμὸν — ἀπόρροιαν τῆς παλαιᾶς «στατικῆς» ύλιστικῆς θεωρίας, — ἀφ' ἐνὸς μὲν λόγῳ τῆς ἐγκαταλείψεως παντὸς ἡθικοῦ ίδεῶδους, ἀφ' ἑτέρου δὲ λόγῳ τῆς πίστεως πρὸς τὴν αὐτόματον καὶ μηχανικὴν κατὰ διαλεκτικὸν ρυθμὸν ἔξέλιξιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, πρὸ τῆς δποίας ίσταται ἀνίκανος καὶ ἀνίσχυρος· ἡ βιούλησις καὶ ἡ συνείδησις τῶν ἀνθρώπων.

* * *

Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις τοῦ Κάρλ Μάρξ, τῆς δποίας ἀνωτέρω παρηκολουθήσαμεν τοὺς διαφόρους σταθμοὺς τῆς ἔξελίξεως, ως ἔχης δύναται νὰ συνοψισθῇ ὑπὸ τὴν τελικὴν δριστικὴν μορφὴν τῆς: δ ἔξωτερικὸς αἰσθητὸς κόσμος ὑφίσταται πραγματικῶς καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, τὴν δποίαν καθορίζει χωρὶς νὰ καθορίζεται ἀπὸ αὐτὴν: αὐτὸ εἶναι τὸ βασικὸν δόγμα ἀπὸ τὸ δποίον ἀφορμάται ἡ Μαρξικὴ φιλοσοφία. Εἰς τὴν κατηγορηματικὴν αὐτὴν βεβαίωσιν περὶ τῆς πραγματικότητος τοῦ ἔξωτερικοῦ κόσμου, τοῦ δποίου τμῆμα ἀποτελεῖ δ ἀνθρωπος, ἔγκειται δ

¹ «Ἐφ' δσον ἡ ίστορία προχωρεῖ καὶ μετ' αὐτῆς ἡ πάλη τοῦ προλεταριάτου διαγράφεται σαφέστερον, δὲν ἔχουν πλέον ἀνάγκην νὰ ζητοῦν τὴν ἐπιστήμην εἰς τὸ πνεῦμα τους: δὲν ἔχουν παρὰ νὰ παρακολουθήσουν τὶ συμβαίνει ὑπὸ τὰ δμματά των καὶ νὰ γίνουν δργανα αὐτοῦ». (Κ. Μαρξ: Ένθ. δν.).

Μαρξικός ύλισμός. 'Ο δρος „ύλη“ δηλαδή, σημαίνει κατ' ἀρχὴν διά τὸν Μάρκος «πᾶν τὸ αἰσθητόν»¹, — καὶ «δὲν συνδέεται ύποχρεωτικῶς μὲ καμμίαν εἰδικήν ἀντίληψιν, ἀτομιστικήν ή ἄλλην»². 'Η οὕτως ἐννοουμένη ύλη, εύρισκεται εἰς ἀδιάκοπον καὶ συνεχῆ «κίνησιν»³. 'Η κίνησις δύμως αὐτῇ τῆς ύλης καὶ τοῦ κόσμου δ ὅποιος ἀπὸ αὐτὴν προέρχεται, δὲν πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ως ἀπλῇ «κατὰ τόπον μετάθεσις», ἀλλὰ ως μεταβολὴ καὶ μεταμόρφωσις⁴. Τὸ πᾶν λοιπὸν εἰς τὴν φύσιν, τὸ πᾶν εἰς τὸν κόσμον, κινεῖται καὶ μεταβάλλεται, ἀλλὰ πάντοτε κατὰ ρυθμὸν καθαρισμένον καὶ ἀπαράστατον: διὰ τῆς ἀρνήσεως, τῆς ἀνατροπῆς καὶ μετὰ ταῦτα τῆς συνθέσεως⁵ — δηλαδὴ κατὰ τὸν «διαλεκτικὸν» ρυθμὸν ποὺ ἀπεκάλυψεν τὸν ιδρυτής τοῦ Γερμανικοῦ 'Ιδεοκρατισμοῦ⁶. 'Ο Hegel ἔπο-

¹ «Ἡ μοναδικὴ ιδιότης τῆς ύλης,... εἶναι δτὶ ἀποτελεῖ μίαν ἀντικειμενικὴν πραγματικότητα, δτὶ ὑπάρχει ἐκτὸς τῆς συνειδήσεώς μας». (Lehine: Materialisme κλπ, 225).

² M. R g e n a p t : Ενθ. ἀν. 75. — 'Ομοίως δ G. Sorel παρατηρεῖ: «Εἶναι ἡ υπηρδὸν δτὶ τὸ δνομα ποὺ ἐδόθη εἰς τὴν Μαρξικὴν φιλοσοφίαν παρεπλάνησε τὰ πνεύματα ποὺ σταματοῦν εἰς τὰς λέξεις. Κατὰ τὴν κοινὴν ἔννοιαν τοῦ δρου δὲν ὑπάρχει καθόλου ύλισμὸς εἰς τὸ σύστημα τοῦ Μάρκου. Διὰ τοῦ ύλισμοῦ ἡνδει δτὶ εἶναι δεκτικὸν ἐπιστημονικοῦ καθαρισμοῦ, δτὶ κέκτηται τὴν ἀκρίβειαν φυσικῆς γνώσεως» (G. Sorel: Πρόλογος εἰς Selligman: Ενθ. ἀν. XXXVIII). Εἶναι περιττὸν, προσθέτει δ Labriola, νὰ ὑπενθυμίσωμεν πῶς δὲν πρέπει νὰ συγχέωμεν τὸν ιστορικὸν ύλισμὸν τοῦ Μάρκου μὲ τὸν φυσιολογικὸν ύλισμόν... (Ἡ ύλιστικὴ ἀποψὶς διὰ τὸν Μάρκος σημαίνει πῶς) δὲν ἔχει ἀξίαν παρὰ δτὶ αἱ αἰσθήσεις ἀμέσως μαρτυροῦν. 'Εμπιστεύεται εἰς τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων ἐντὸς τῶν δρίων τῆς τυπικῆς λογικῆς, χωρὶς νὰ διερωτᾶται διὰ τὴν ἀξίαν τῆς αἰσθητῆς ζητιλήψεως. Διὰ τὸν Μάρκος λοιπὸν ύλισμὸς σημαίνει ἀπλῶς «έμπειροκρατία». (Art. Labriola: K. Marx, 31 - 2). 'Ο Max Adler μάλιστα ἐπιχειρεῖ νὰ συνδέσῃ τὸν Μαρξισμὸν μὲ τὸν νεοκριτικισμὸν, προσπαθῶν δύμως νὰ ἀποδείξῃ δτὶ ἡ Μαρξικὴ φιλοσοφία δὲν ἔχει τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τὴν ύλιστικὴν φιλοσοφίαν. (M. Adler: Marxistische Problem. 1913, 60). — 'Εὰν δύμως τοῦτο εἶναι ἀληθὲς διὰ τὴν ἀρχικὴν σκέψιν τοῦ Μάρκου, εἶναι ἐξ Ἰσου βέβαιον πῶς διὰ τοὺς μαθητάς του δ Μαρξισμὸς καταλήγει εἰς ἕνα καθαρὸν ύλισμόν, δ ὅποιος συνδυάζεται μόνον μὲ τὴν ἔξελιξιν κατὰ διαλεκτικὸν ἐνεργουμένην ρυθμὸν δρ. Max Raphael: Zur Erkenntnistheorie κλπ, 33. — Plechanov: Grundprobleme des Marxismus, 1910.

³ «Ἡ κίνησις εἶναι ἡ κατάστασις ύπαρξεως, ὁ τρόπος τοῦ εἶναι τῆς ύλης. Οὐδέποτε καὶ οὐδαμοῦ μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ ύλη χωρὶς κίνησιν... 'Η ύλη χωρὶς κίνησιν εἶναι ἐξ Ἰσου ἀκατανόητος πρὸς τὴν κίνησιν χωρὶς ύλην». (F. Engels: Herrn Eugen Dührings Unwälzung der Wissenschaft — ἡ Antidühring, I, 74).

⁴ F. Engels: Dialektik und Natur, 167.

⁵ «Τὶ εἶναι ἡ κίνησις; Εἶναι μία ἀντίφασις, ἀπαντοῦν οἱ διδάσκαλοι τοῦ Λένιν, Engels καὶ Πλεχόνωφ... 'Εὰν λοιπὸν ἡ πρώτη ἀρχὴ πάσης ύπαρξεως καὶ παντὸς γεγονότος, ἡ κίνησις, συνεπάγεται μίαν ἀντίφασιν, τότε ἀποδεικνύε-

μένως, δρθῶς κατά τὸν Μαρξισμόν, διεῖδε καὶ συνέλαβε τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἔξελίξεως¹. Μόνον, ἐπειδὴ ἦτο Ιδεοκράτης καὶ «ἀνεχώρει ἀπὸ τὸ πνεῦμα διὰ τὴν ἔξήγησιν τοῦ κόσμου», ἔλαβεν ως βάσιν τῶν συλλογισμῶν του «τὸ ἀντίγραφον ἀντὶ τοῦ ἀρχετύπου» τὸ ὅποιον εἶναι πραγματικῶς τὸ αἰσθητὸν καὶ ὅχι ἡ Ἰδέα, ἡ ὕλη καὶ οὐχὶ τὸ πνεῦμα².

Οὐχ' ἦττον δύμως, «ἀναλύων τοὺς νόμους τοῦ ἀντιγράφου», ὁ Γερμανὸς φιλόσοφος κατώρθωσε ν' ἀποκαλύψῃ «αὗτοὺς τοὺς νόμους τοῦ ἀρχετύπου», τοὺς νόμους τῆς πραγματικότητος. Ὡς ἐκ τούτου, δὲν ἔχομεν παρὰ νὰ ἀπορρίψωμεν τὸ πρῶτον, τὸ πεπλανημένον μέρος τῆς Ἐγελιανῆς φιλοσοφίας, τὸ ὅποιον θεωρεῖ τὴν Ἰδέαν ως τὴν ἀληθῆ πραγματικότητα — καὶ ν' ἀποδεχθῶμεν τὸ δεύτερον, τὸ ὄρθον, ἐκεῖνο ποὺ περιλαμβάνει τὸ νόμον τῆς διαλεκτικῆς ἔξελίξεως: ἐὰν τὸν νόμον τοῦτον ἐφαρμόσωμεν ἐπὶ τῆς ὕλης «ὑποκαθισταμένης εἰς τὸ πνεῦμα ὡς τῆς μόνης, ὡς τῆς ἀληθοῦς πραγματικότητος», τότε θὰ καταλήξωμεν εἰς τὴν ὄρθην περὶ τοῦ σύμπαντος ἀντίληψιν. Τοῦτο ἐπραξεν δὲ Κάρλ Μάρκς καὶ ὠδηγήθη εἰς τὴν «ἐπιστημονικὴν» περὶ τοῦ κόσμου θεωρίαν του: κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην, ἡ ὕλη ἀποτελεῖ τὸ «πρωτογενὲς δεδομένον», ἐνῷ ἡ συνείδησις, ἡ σκέψις τὸ «δευτερογενὲς» τοιοῦτον³. Ἡ ψυχικὴ ἐνέργεια, ὁ ψυχικὸς κόσμος, ἔχουν τὴν ἀρχήν των εἰς τὴν ὕλην, ἡ δὲ ἔξελιξις των εἶναι ἡ ἴδια πρὸς τὴν ἔξελιξιν τῆς τελευταίας⁴. Δὲν εἶναι δὲ μόνον ὁ νόμος τῆς ἔξελίξεως τοῦ ψυχικοῦ κόσμου ἡ διαλεκτική. Εἶναι ώσαύτως καὶ νόμος τῆς δημιουργίας του ἀπὸ τὴν ὕλην: διότι διὰ τῆς διαλεκτικῆς ἀπὸ τὴν ὅμορφον ὕλην ἐπραγματοποιήθη ἡ μετάβασις εἰς τὴν ζωήν, — διὰ τῆς διαλεκτικῆς, συνετελέσθη ἡ ἀνοδος ἐκ ταύτης «εἰς τὴν συνείδησιν καὶ εἰς τὴν σκέψιν»⁵.

ταὶ δι' αὐτοῦ διαλεκτικὸς χαρακτὴρ τῆς φύσεως». (J. Choron: La Doctrine Bolsheviste, 1935, σ. 27).

1 F. Engels: Antidühring, I, XXV.

2 L. Rougier: Ἐνθ. ἀν. 149.

3 Lenin: Materialisme κλπ. 24 - 25.

4 «Εἰς τὴν φύσιν μεταξὺ τῶν ἀναριθμήτων μεταμορφώσεων, γράφει δὲ F. Engels, ἐπιθάλλονται οἱ ἴδιοι διαλεκτικοὶ νόμοι τῆς κινήσεως ποὺ διέπουν εἰς τὴν ιστορίαν τὴν σχετικὴν φαινομενικότητα τῶν γεγονότων».

5 «Δὲν εἶναι μόνον ἡ μετάβασις ἀπὸ τὴν ὕλην εἰς τὴν συνείδησιν διαλεκτική, γράφει δὲ Λενίν, ἀλλὰ ἐπίσης ἡ μετάβασις ἀπὸ τὴν αἰσθησιν εἰς τὴν σκέψιν». Ἡ δύως γράφει ἀκόμη δὲ ἴδιος: «Ἡ (διαλεκτική) λογικὴ εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῶν νόμων τῆς ἔξελίξεως ὅλων τῶν πραγμάτων, ὑλικῶν, φυσικῶν καὶ πνευματικῶν, καὶ δχι μόνον τῶν ἔξωτερικῶν μορφῶν τῆς σκέψεως, δηλαδὴ τῆς ἔξελίξεως τοῦ συνόλου τοῦ συγκεκριμένου περιεχομένου τοῦ κόσμου καὶ τῆς γνώσεώς του.

‘Η διαλεκτική τούτεστιν, κατά τὸν Μαρξισμόν, εἶναι ὁ καθολικὸς νόμος τοῦ σύμπαντος. Χάρις εἰς αὐτὴν ὁ ἀνθρωπὸς καὶ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα εἰς ὅλας του τὰς ἐκδηλώσεις καὶ τὰς πλέον ὑψηλάς, ἐντάσσεται ἀπὸ τὴν Μαρξικὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν ὄλικὴν φύσιν, δημιουργούμενης τοιουτοτρόπως μιᾶς ἐνιαίας περὶ τοῦ κόσμου ὄλιστικῆς θεωρίας συμπεριλαμβανούσης τόσον τὰ φυσικὰ ὅσον καὶ τὰ πνευματικὰ φαινόμενα, ἐπὶ τῶν δποίων ἰσχύουν ἴδιομόρφως οἱ αὐτοὶ φυσικοὶ καὶ ὀναγκαῖοι νόμοι τῆς διαλεκτικῆς ἔξελίξεως¹.

ἢ ἄλλως εἰπεῖν, ἢ συνισταμένη, τὸ συμπέρασμα ποὺ ἔξαγεται ἀπὸ τὴν Ιστορίαν τῆς γνῶσεως τοῦ κόσμου».

1 ‘Ο Engels ἐφήρμοσε τὴν διαλεκτικὴν ἐφ’ δλων τῶν φαινομένων τῆς φύσεως, τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀπὸ τῶν νεφελωμάτων τοῦ Laplace μέχρι τῆς βιοτανικῆς, τῆς μεταμορφώσεως τῶν εἰδῶν καὶ τῆς ἐνεργείας. Παντοῦ ἀδιακρίτως εύρισκει ἐφαρμοζόμενον τὸν νόμον τῆς διαλεκτικῆς κινήσεως. «Τὶ εἶναι λοιπὸν αὐτὴ ἡ φοιθερὰ ἀρνησίς τῆς ἀρνήσεως; Ἐρωτᾷ δ F. Engels... ‘Η ἀρνησίς τῆς ἀρνήσεως εἶναι μέσον λίαν ἀπλοῦν καὶ τρεχούσης ἐφαρμογῆς εἰς τὴν καθημερινὴν πρακτικὴν ζωῆν... ’Ας λάθωμεν ἔνα κόκκον κριθῆς. Δισεκατομμύρια τοιούτων σπόρων συνεχῶς συντρίβονται, βράζονται, τίθενται εἰς ζύμωσιν πρὸς παραγωγὴν ζύθου καὶ τελικῶς πρὸς κατανάλωσιν. ’Αλλὰ ἐάν τινὲς ἐκ τῶν κόκκων τούτων συναντήσουν τοὺς κανονικούς εύνοϊκούς δρους, δηλαδὴ ἀν πέσουν εἰς ἔδαφος κατάλληλον, παράγεται εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θερμότητος καὶ τῆς ύγρασίας, μία μερικὴ ἀλλοίωσις, δηλαδὴ φυτρώνουν. ’Ο κόκκος ως τοιοῦτος ἔξαφανίζεται, δηλαδὴ ἀρνεῖται ἐσυτὸν καὶ εἰς τὴν θέσιν του γεννᾶται τὸ φυτόν, ποὺ τοῦ διφεύλει τὴν καταγώγην του, ως ἀρνησίς τοῦ κόκκου... Τὸ φυτόν μεγαλώνει, ἀνθίζει, γονιμοποιεῖται καὶ τελικῶς παράγει ἐκ νέου κόκκους κριθῆς: ἀμαὶ οὗτοι φθάσουν εἰς ώριμότητα, δ βλαστὸς θνήσκει, δηλαδὴ ἀρνεῖται ἐσυτόν. ’Εχομεν λοιπὸν τοῦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀρνήσεως τῆς ἀρνήσεως, τὸν ἀρχικὸν κόκκον κριθῆς, ἀλλὰ πολλαπλασιασμένον ἐπὶ δέκα, ἐπὶ εἴκοσι, ἐπὶ τριάντα... ’Εάν διντιθέτως λάθωμεν ώρισμένα διακοσμητικὰ φυτά,... καὶ ἐάν ἐπιμεληθοῦμεν αὐτῶν σύμφωνα μὲ τὴν κηπουρικήν, τότε ἐπιτυγχάνομεν ως ἀποτέλεσμα τῆς ἀρνήσεως ταύτης τῆς ἀρνήσεως, δχι μόνον πολυπληθεστέρους κόκκους, ἀλλὰ καὶ καλυτέρας ποιότητος, παράγοντες ώραιότερα δινθη, καὶ εἰς κάθε διανέωσιν τῆς ἔξελίξεως καὶ εἰς κάθε ἀρνησιν τῆς ἀρνήσεως ἡ τελειοποίησις προχωρεῖ κατὰ ἔνα βαθμόν. Τὴν αὐτὴν πορείαν παρατηροῦμεν εἰς τὰ ἔντομα καὶ ίδιως εἰς τὰς πεταλούδας... ’Ηθελήσαμεν νὰ καταδείξωμεν πῶς ἡ ἀρνησίς τῆς ἀρνήσεως ὑφίσταται πραγματικῶς ἀμφότερα τὰ βασίλεια τοῦ δργανικοῦ κόσμου... ’Ἐπι πλέον δλόκληρος ἡ γεωλογία εἶναι μία σειρὰ ἀρνήσεως τῶν ἀρνήσεων... Δύναται νὰ λεχθῇ τὸ ἕδιον διὰ τὰ μαθηματικά. ’Η Ιστορία δὲν προχωρεῖ κατὰ διαφορετικὸν τρόπον... Τέλος ἡ ἔξισωτικὴ θεωρία τοῦ Rousseau... δμοίως...». (Antidühring, 137 - 146). Τὴν μέθοδον ταύτην τῆς ἀρνήσεως, δ σύγχρονος Μαρξισμός, θὰ θεωρήσῃ ως τὴν μοναδικὴν μέθοδον δλων τῶν ἐπιστημῶν, χάρις εἰς τὴν δποίαν θὰ ἐπέλθῃ ἐνοποίησις οὕτως εἰπεῖν πάσης ἐπιστήμης, καὶ τερματισμός τῆς μέχρι τοῦδε διακρίσεως τῶν ἐπιστημῶν χαρακτηριζούμενης ως καπιταλιστικῆς! «Ο Μαρξισμός διφεύλει νὰ ἔξηγήσῃ καὶ ὑπογραμμίσῃ τὸν ἔξελικτικὸν χαρακτῆρα δλων τῶν συστημάτων. ’Η σημερινὴ κατάστασις τοῦ ἐπιθάλλει νὰ ἔξαλεψῃ κατ’ ἀρχὴν

Ἡ Μαρξικὴ φιλοσοφία ἀποτελεῖ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, καθαρὰν «μονιστικὴν θεωρίαν»¹.

Τὴν γενικήν του θεωρίαν, δὲ δημιουργὸς τοῦ Ἐπιστημονικοῦ Σοσιαλισμοῦ θὰ ἐφαρμόσῃ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἡ δποία ἀποτελεῖ τὸ κύριον ἀντικείμενον τῶν μελετῶν του. Ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία, εἶναι κατ' οὐσίαν δι' αὐτόν, τὸ σύνολον «τῶν ἀμοιβαίων ἐνέργειῶν τῶν ἀνθρώπων»². Ἀλλὰ ἡ ἀνθρωπίνη ἐνέργεια, ἔχει διὰ τὸν Μαρξικὸν υλισμόν, μίαν ἀντικειμενικήν, μίαν ύλικήν βάσιν, δπως ἀκριβῶς καὶ αἱ ἀνθρώπινοι παραστάσεις καὶ ίδεαι. Διότι δὲ Μάρκος δέχεται — δπως ἥδη εἴπομεν —³ δτι δχι μόνον εἰς τὰς παραστάσεις μας, εἰς τὰς ίδεας μας, ἀντιστοιχοῦν πραγματικά, ἐκτὸς ἡμῶν ὑπάρχοντα ἀντικείμενα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ὑποκειμενικήν, εἰς τὴν φαινομενικήν ἡμῶν ἐνέργειαν ἀντιστοιχεῖ δμοίως «μία πραγματικὴ ἐκτὸς ἡμῶν ἐνέργεια», μία ἐνέργεια τῶν ἐκτὸς ἡμῶν πραγμάτων. Ἐπομένως, ὑπὸ τὸ σύνολον τῶν ἀνθρωπίνων ἐνέργειῶν ποὺ συνιστοῦν τὴν κοινωνικήν ζωήν, ὑπάρχουν πάντοτε τὰ εἰς αὐτὰς ἀντιστοιχοῦντα πραγματικὰ ἀντικείμενα — τὰ δποία δὲν εἶναι παρὰ τὰ ύλικὰ μέσα τῆς παραγωγῆς, ἀτινα ἀποτελοῦν τὸν «σκελετόν», τὴν ἀληθῆ «οὐσίαν» τῆς φαινομενικῆς κοινωνικῆς ζωῆς⁴, τῆς ὁποίας καθορίζουν δλας τὰς ἐκδηλώσεις καὶ δλα τὰ φαινόμενα, — ἡθικά, πολιτικά, αἰσθητικά. Τοιουτοτρόπως ἡ ύλη, ποὺ ἀποτελεῖ διὰ τὸν Μαρξισμόν, τὴν ἀληθῆ οὐσίαν τῆς φύσεως, ἀποθαίνει ἐπίσης δι' αὐτὸν χάρις εἰς τὸν ρόλον τῶν ύλικῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, καὶ τὸ βασικὸν θεμέλιον τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Ἡ ἀπόλυτος ἐνότης ἀποκαθίσταται πλέον μεταξὺ τοῦ φυσικοῦ κόσμου καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἡ δποία δὲν εἶναι ώς ἐκ τού-

---

τὴν ὑπὸ τὸν καπιταλισμὸν ὑπερθολικὴν διαφορὰν μεταξὺ ἀφ' ἐνδει μὲν τῶν φυσικῶν καὶ ἡθικῶν ἐπιστημῶν, ἀφ' ἑτέρου τῶν ἀκριβῶν καὶ ιστορικῶν ἐπιστημῶν, ἔπειτα νὰ εῦρῃ μίαν διαλεκτικὴν ἐνότητα ἀνάγουσαν τὴν δυαρχίαν τῶν μεθόδων εἰς μίαν σύνθεσιν». (Μάχ Ραφαήλ: Ἑνθ. ἀν. 100 - 104).

1 Μ. R e p a n t: Ἑνθ. ἀν. 263.

2 K. M a r x : Ἐπιστολὴ πρὸς Αππενκότ, 28 Δεκεμβρίου 1846.

3 "Ορ. προηγ. σ. 171 - 3.

4 Ὁ Λενίν κατακρίνει ἐκείνους οἱ δποίοι οὐσιοτηρίζουν πώς δ Μάρκος καὶ δ Engels δέχονται τὴν ὑπαρξίν μιᾶς οὐσίας, ἐνδει πράγματος «καθ' ἑαυτὸν» πέραν καὶ ἐκτὸς τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθήσεων. (Λενίν: Ἑνθ. ἀν. 85 - 86). Ἀνάμφιοι διαφοροὶ διαφέρουν διαφοροὶ τὸν ὑπαρξίν μιᾶς πραγματικότητος καθ' ἑαυτήν, ἀληθοῦς «οὐσίας» — πλὴν δὲν δέχεται ταύτην ώς μὴ προσιτήν εἰς τὰς αἰσθήσεις: ἀντιθέτως ὑποστηρίζει δτι δυνάμεθα νὰ τὴν γνωρίσωμεν καὶ δτι ἀπό τῆς στιγμῆς ταύτης παύει νὰ ἀποτελῇ πρᾶγμα καθ' ἑαυτό: τοιαύτη «πραγματικότης εἰς τὴν κοινωνίαν, εἶναι τὸ σύνολον τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς». (Γυτερμάν - Lefnre: Ἑνθ. ἀν. 18).

του, δυνατὸν νὰ διαφεύγῃ τὸν καθολικὸν νόμον τῆς ἔξελιξεως εἰς τὸν δποῖον ὑπακούει δλόκληρος ἡ φύσις: «ἡ κοινωνικὴ ἔξέλιξις, ὅπως γράφει ὁ K. Kautsky, εἰσέρχεται εἰς τὸ πλαίσιον τῆς φυσικῆς ἔξελιξεως»¹. Καὶ διὰ νὰ προσδιορίσῃ τὰς φάσεις τῆς κοινωνικῆς ταύτης ἔξελιξεως ὁ Μάρξ, δὲν ἔχει τοῦ λοιποῦ παρὰ νὰ ἐφαρμόσῃ τὴν διαλεκτικὴν ἐπὶ τῶν ὄλικῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, δηλαδὴ ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς «πραγματικότητος», ἀπὸ τὴν δποῖαν διαμορφώνεται ἡ κοινωνικὴ «φανομενικότης». Ἡ κοινωνικὴ Μαρξικὴ θεωρία, ὁ 'Ιστορικὸς 'Υλισμός, θὰ ἀπορρεύσῃ τοιουτοτρόπως ως καθαρὰ λογικὴ συνέπεια τῆς γενικῆς Μαρξικῆς φιλοσοφίας.

Ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς διαλεκτικῆς ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς πραγματικότητος, ὁ δημιουργὸς τοῦ 'Ιστορικοῦ 'Υλισμοῦ διαπιστώνει δτὶ ἡ «αὐτόματος»² ἀνάπτυξις τῶν ὄλικῶν δυνάμεων τῆς παραγωγῆς, προκαλεῖ ἐκάστοτε εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, ἀντιφάσεις καὶ συγκρούσεις αἱ δποῖαι κατ' ἀνάγκην αἴρονται καὶ ἐπιλύονται διὰ μιᾶς νέας ἀνωτέρας κοινωνικῆς συνθέσεως. Τοῦτο συνέθη πάντοτε κατὰ τὸ παρελθόν, ὅπως μαρτυρεῖ ἡ Ιστορία. Τοῦτο θὰ συμβῇ ἀπαραιτήτως καὶ κατὰ τὸ μέλλον. Καὶ τῷ δντι, εἰς τὴν παρούσαν καπιταλιστικὴν περίοδον, ἐκδηλοῦνται διὰ τὸν ἀνωτέρω ἐκτεθέντα λόγον, πλεῖσται δσαι ἀντιθέσεις καὶ ἀντινομίαι³, αἱ δποῖαι κατὰ λογικὴν ἀναγκαιότητα θὰ εὕρουν τὴν ἐπίλυσίν των εἰς τὴν διάλυσιν καὶ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ ὑφισταμένου κοινωνικοῦ συστήματος καὶ εἰς τὴν ἀντικατάστασίν του δι' ἑτέρου νέου καὶ ἀρμονικοῦ τοιούτου. Ἡ πηγὴ τῶν ἀντιθέσεων καὶ τῶν ἀντινομιῶν αὐτῶν, ἔγκειται εἰς μίαν βασικὴν ἀντίθεσιν ποὺ δύναται νὰ θεωρηθῇ ως ἡ δημιουργὸς δλων τῶν λοιπῶν: εἰς τὴν ἀντίθεσιν τὴν ἀφορῶσαν τὸν ἔργατην καὶ τὴν ἔργασίαν του. Ἡ ἔργασία διὰ τὸν Μαρξισμόν, εἶναι «ἡ κατ' ἔξοχὴν ἀνθρωπίνη πρᾶξις διὰ τῆς δποίας πραγματοποιεῖται αὐτὴ ἡ ούσια τοῦ ἀνθρώπου»⁴. Δι' αὐτῆς δ

¹ K. Kautsky: Πρόλογος «Κεφάλαιον» XII. — «Ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία, ἔγραφεν ὁ Λένιν, ἀποτελεῖ τμῆμα τοῦ ὄλικοῦ σύμπαντος, τῆς ὄλικῆς φύσεως».

² Ἡ «αὐτόματος» κίνησις — ἡ «αὐτοδυναμικὴ» ὅπως λέγει ὁ Λενίν, ἀποτελεῖ τὸν πρῶτον δρόν τῆς διαλεκτικῆς κινήσεως. Ἡ κοινωνικὴ δηλαδὴ-ἔξέλιξις ἔχει τὴν πηγὴν τῆς εἰς τὴν ἀνταγωνιστικὴν φύσιν τῶν πραγμάτων, καὶ δχι εἰς τὰς προθέσεις τοῦ ἀνθρώπου. (Lenine: Σηθ. δν. 327). «Ετσι ἡ κοινωνικὴ ἔξέλιξις καθορίζεται κατὰ τὸν Μαρξισμὸν ως δλως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους».

³ Περὶ τῶν ἀντιφάσεων τοῦ Καπιταλιστικοῦ συστήματος δρ. K. Marx: Kapital, I, 689, III, 231 κλπ.

⁴ R. Agorl: Σηθ. δν. 25.